

**DAVLAT TIBBIYOT TASHKILOTLARIDA BUXGALTERIYA
HISOBINI TASHKIL ETISHNING AMALIY JIHATLARI**

Kuliboyev Azamat Shonazarovich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

“Davlat auditi va budget hisobi” kafedrası professori

e-mail: azamatkuliboyev@gmail.com

Annotatsiya. Tezida davlat tibbiyot tashkilotining aralash moliyalashtirish rejimiga o'tishi hisobni tashkil etishga qanday ta'sir ko'rsatgani o'rganilgan. To'rt tibbiyot tashkilotining 2019–2025–yillardagi hisobot ma'lumotlari asosida tashkilotda to'rtta mustaqil moliyaviy harakat ishlashi, ularning har biri alohida g'aznachilik hisobvarag'i va alohida hisobot shakliga ega ekani, manbalarni birlashtiradigan yig'uvchi shakl esa umuman ko'zda tutilmagani aniqlangan. O'z daromadining umumiy resursdagi ulushi 36,5 foizdan 60,4 foizgacha o'zgargan va so'nggi yillarda ellik foiz atrofida barqarorlashgan. Budget mablag'lari uchun qat'iy talab qilinadigan tasnif batafsilligi budgetdan tashqari mablag'lar uchun talab qilinmaydi: 2022–yilda tafsilotsiz “boshqa xarajatlar” satri jamg'arma xarajatining 37,6 foizini tashkil etgan.

Kalit so'zlar: budget tashkiloti, buxgalteriya hisobi, davlat tibbiyot tashkiloti, hisobni tashkil etish, iqtisodiy tasnif, ko'p manbali moliyalashtirish, rivojlantirish jamg'armasi, g'aznachilik hisobvarag'i,

Bugungi kunda davlat tibbiyot tashkiloti bir vaqtning o'zida bir necha manbadan moliyalashtiriladi. Budget mablag'lari tashkilotni saqlash xarajatlarini qoplaydi, rivojlantirish jamg'armasi pullik tibbiy xizmatlardan tushgan daromadni jamlaydi, moddiy rag'batlantirish jamg'armasi shu

daromadning bir qismini xodimlarga taqsimlaydi, homiylik va valyuta operatsiyalari yana ikki oqim hosil qiladi.

Hisobni tashkil etish esa to'liq budjet moliyalashtirishga mo'ljallangan modelda qolgan. Tezisda ana shu nomutanosiblikning hisob va hisobotdagi oqibatlari o'rganiladi. Savol quyidagicha qo'yiladi: har bir manba o'z g'aznachilik hisobvarag'i va o'z hisobot shakliga ega bo'lganda tibbiyot tashkiloti haqidagi yaxlit tasavvur qayerdan olinadi?

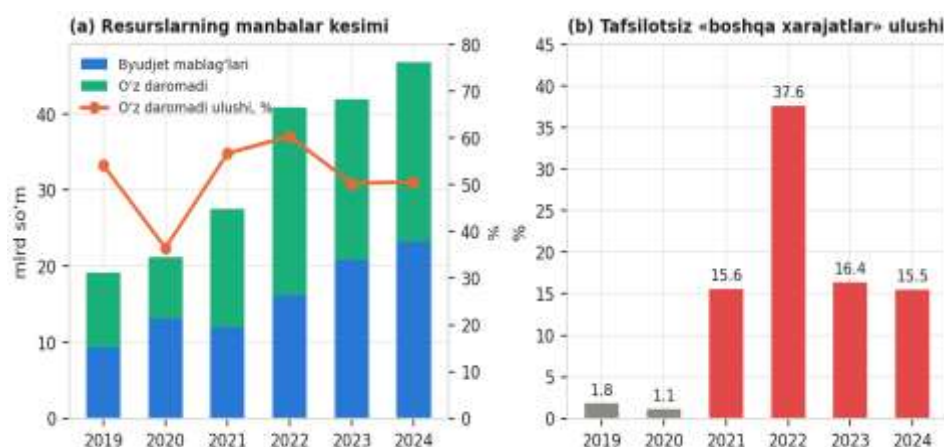
Tahlil to'rt davlat tibbiyot tashkilotining 2019–2025–yillardagi hisobot ma'lumotlariga tayanadi. Asosiy obyekt bo'yicha yetmish uchta topshirilgan hisobot sakkizta shakl kesimida qayta ishlandi. Har bir yil uchun amal qilgan g'aznachilik shaxsiy hisobvaraqlari, ularning har biriga xizmat qiladigan hisobot shakli hamda iqtisodiy tasnif toifalari kesimidagi xarajat budjet va jamg'arma resurslari bo'yicha alohida aniqlandi.

Takroriy fayllar hisobvaraqlar kesimida yagonalashtirildi, ya'ni yillik yig'indi fayllarni emas, hisobvaraqlarni jamlaydi. Shakl tahriri o'zgargan o'rinlarda satrlar davrlararo qator tuzishdan oldin mazmunan xaritalandi.

Birinchi natija manbalarning tuzilishiga tegishli. Tibbiyot tashkilotlarida to'rtta mustaqil moliyaviy pul mablag'lari harakati ishlaydi. Har birining alohida g'aznachilik shaxsiy hisobvarag'i bor, har biri alohida shaklda hisobot beradi, shakllar esa bir–biri bilan kesishmaydi. Amaldagi hisobot to'plamining birontasida ham to'rtta pul mablag'lari harakatini bitta ko'rsatkichga jamlaydigan ustun, satr yoki yig'uvchi shakl mavjud emas.

Tuzilmaning beqarorligi vaziyatni murakkablashtiradi. Amal qilgan hisobvaraqlar soni yetti yil davomida bittadan to'rttagacha o'zgargan, budjet hisobvarag'ining kodi esa ikki marta almashgan. Yetti yillik qator tuzmoqchi bo'lgan tadqiqotchi avval hisobvaraqlarni, so'ngra raqamlarni solishtirishga

majbur bo‘ladi, hisobot to‘plamida esa bu ishga yordam beradigan hech narsa yo‘q.

1–rasm. Resurslarning moliyalashtirish manbalari kesimidagi tuzilmasi va tafsilotsiz “boshqa xarajatlar” satrining ulushi¹

Ikkinchi natija resurs tarkibiga oid. O‘z daromadining umumiy resursdagi ulushi 36,5 foizdan 60,4 foizgacha tebrangan va 2021–yildan boshlab ellik foiz chizig‘idan o‘tib, shu atrofda barqarorlashgan. Bunday tarkibga ega tibbiyot tashkiloti mohiyatan aralash moliyalashtirishdagi tashkilot hisoblanadi, unga qo‘llanilayotgan hisob modeli esa o‘zgarmagan.

1–jadval

Iqtisodiy tasnif toifalari va moliyalashtirish kanallari kesimidagi kassa xarajatlari, asosiy obyekt, 2019 va 2024–yillar, mln. so‘m²

Iqtisodiy tasnif toifasi	Budjet 2019	Budjet 2024	Jamg‘arma 2019	Jamg‘arma 2024	Budjet o‘zgarishi, %	Jamg‘arma o‘zgarishi, %
Mehnatga haq to‘lash (41-toifa)	6 141,0	13 642,8	3 102,7	9 873,0	+122,2	+218,2

¹Muallif tomonidan tuzilgan.

²Tadqiqot obyektlarining moliyaviy hisobot ma’lumotlari asosida muallif hisob–kitoblari.

ilmiy –amaliy anjuman

Tovar va xizmatlar (42-toifa)	2 439,0	8 165,2	5 055,4	8 064,4	+234,8	+59,5
Asosiy vositalar (43-toifa)	0,0	1 160,9	1 458,4	1 794,3	—	+23,0
Ijtimoiy nafaqalar (47-toifa)	710,1	234,4	92,1	103,3	–67,0	+12,2
Boshqa xarajatlar (48-toifa)	0,0	74,0	181,9	3 649,7	—	+1 906,4
JAMI	9 290,1	23 277,2	9 890,5	23 484,7	+150,6	+137,4

Uchinchi natija tasnif intizomiga tegishli va u eng jiddiy amaliy oqibatga ega. Budget xarajati element darajasigacha, ya'ni yetti xonali kod bo'yicha tasniflanadi. Jamg'arma xarajatiga bunday talab qo'yilmaydi. 2022–yilda tafsilotsiz “boshqa xarajatlar” satri 9 279,6 mln. so'mga, ya'ni jamg'arma xarajatining 37,6 foiziga yetgan. Bu summa o'sha yilgi budgetdan tovar va xizmatlarga ajratilgan mablag'ning hammasidan ko'p.

Qayd etilgan holat ikki xulosaga olib keladi. Tashxis nuqtayi nazaridan: tasnif talab qilinmagan joyda tasnif bajarilmaydi. Amaliy nuqtayi nazardan: amaldagi iqtisodiy tasniflagichni jamg'arma xarajatiga ham tatbiq etish yangi kod, yangi shakl yoki yangi hujjat talab qilmaydi, chunki tasniflagich mavjud va o'sha tashkilotning xarajatlari yarmiga allaqachon qo'llanilmoqda.

Ko'p manbali moliyalashtirish unga qo'llanilayotgan hisob modelidan o'sib chiqqan. Resursning yarmi budgetdan tashqarida kelib, hech qachon

kesishmaydigan shakllarda hisobot berilganda, tashkilot ham, uni boshqaradigan vazirlik ham o'zi haqidagi yaxlit tasavvurga ega bo'lmaydi.

Bartaraf etish yo'li qiyin emas. Amaldagi xarajatlar smetasi ijrosi to'g'risidagi hisobotga to'rt manba bo'yicha summalarni bitta satrda jamlaydigan ustun qo'shilsa, yaxlit ko'rinish hosil bo'ladi, chunki har bir tarkibiy qiymat allaqachon topshirilgan. Bunday ustunning yo'qligi ma'lumot muammosi emas, shakl loyihasidagi e'tibordan chetda qolgan nuqtadir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Anessi-Pessina E., Steccolini I. Effects of budgetary and accruals accounting coexistence // Financial Accountability & Management. – 2007. – Vol. 23, No. 2. –P. 113–131.
2. Brusca I., Montesinos V. International experiences in whole of government financial reporting // Public Money & Management. – 2009. – Vol. 29, No. 4. – P. 243–250.
3. IPSASB. IPSAS 23 “Revenue from Non-Exchange Transactions”. – New York: IFAC, 2006.
4. IMF. Government Finance Statistics Manual 2014. – Washington, D.C.: IMF, 2014.
5. Ouda H.A.G. Practice-Relevant Accrual Accounting in the Public Sector. – Cham: Palgrave Macmillan, 2021. – 462 p.
6. Otley D.T. The contingency theory of management accounting // Accounting, Organizations and Society. – 1980. – Vol. 5, No. 4. – P. 413–428.
7. Kuliboyev A.Sh. Davlat tibbiyot tashkilotlarida buxgalteriya hisobi hamda moliyaviy nazorat: nazariya va amaliyot. Monografiya. –T.: “Iqtisod – Moliya”, 2023. –236 b.

8. Ostonokulov A. Budget tashkilotlarining budgetdan tashqari mablag‘lari hisobi va hisoboti metodologiyasini takomillashtirish. – Toshkent: VNESHINVESTPROM, 2021. – 208 b.
9. Mehmonov S.U., Ubaydullayev D.Y. Budget tashkilotlarida buxgalteriya hisobi: darslik. – Toshkent: «Sano-standart», 2013.
10. Фирстова С.Ю. Бухгалтерский учет в медицине. Учебник. -М.: “АйПиЭр Медиа”, 2007. -283 с.